

Gombrowiczowska koncepcja artysty i dzieła

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Film
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Bibliografia:

- Źródło: Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*, Kraków 1986, s. 8–9.
- Źródło: Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*, Kraków 1986, s. 16–17.
- Źródło: Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*, Kraków 1986, s. 14–15.
- Źródło: Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*, Kraków 1986, s. 8–9.
- Źródło: Witold Gombrowicz, „Wiadomości Literackie”, nr 1937/47.
- Źródło: Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*, Kraków 1986, s. 7.

Gombrowiczowska koncepcja artysty i dzieła

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

O czym pisarz ma pisać? Czy powinien obrać temat odległy, bez związku z własnym ja? A może zachowanie dystansu wobec własnego dzieła jest niemożliwe i winien pisać wyłącznie o sobie? Zdaniem Witolda Gombrowicza najważniejszym celem literatury jest kształtowanie osobowości pisarza. Twórca nie potrafi prawdziwie opisać tego, czego nie zna z własnego doświadczenia – wszelki obiektywizm na tym gruncie należy uznać za iluzję. Wyraz temu przekonaniu Gombrowicz dał między innymi w powieści *Ferdydurke*.

Twoje cele

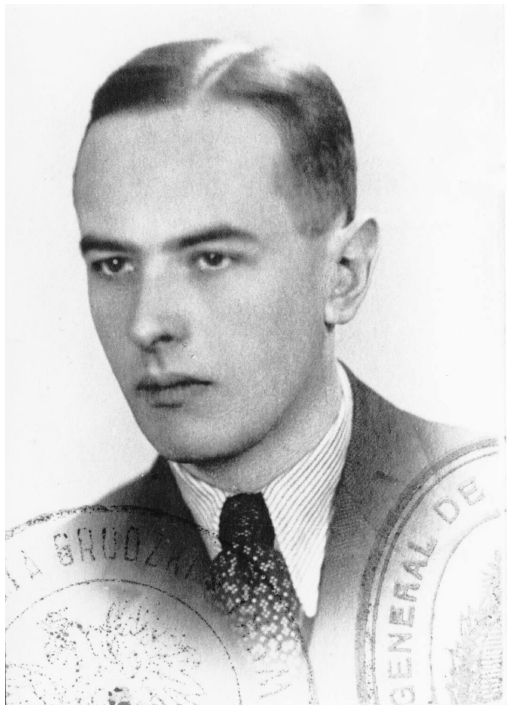
- Określisz główny problem powieści Witolda Gombrowicza *Ferdydurke*.
- Scharakteryzujesz poglądy Gombrowicza dotyczące roli artysty i jego koncepcję dzieła literackiego.
- Wyjaśnisz, jaką funkcję pełni groteska w budowaniu koncepcji artysty i dzieła.

- Porównasz koncepcje twórczości literackiej Witolda Gombrowicza i Brunona Schulza.

Przeczytaj

Witold Gombrowicz

Witold Gombrowicz (1904-1969) zadebiutował w 1933 roku zbiorem opowiadań *Pamiętnik z okresu dojrzewania*. Wbrew tytułowi w skład książki weszły teksty niezwiązane z biografią pisarza, utrzymane w konwencji groteski, co doprowadziło do licznych nieporozumień w odbiorze publikacji. Niektórzy krytycy usiłowali interpretować zbiór jako zapiski z życia autora, z kolei inni – na przykład pisarz Juliusz Kaden-Bandrowski (1885-1944) – uznali debiut za niedojrzały. Chociaż w większości recenzji utwór oceniono pozytywnie, Gombrowicz uważał, że *Pamiętnik z okresu dojrzewania* został źle przyjęty i niezrozumiany.

Witold Gombrowicz
Źródło: domena publiczna.

Aby zapobiec podobnym sytuacjom w przyszłości, postanowił nadać kolejnemu dziełu abstrakcyjny tytuł, trudny do powiązania z treścią utworu. Dlatego jego pierwsza powieść została wydana pod nic niemówiącym tytułem *Ferdydurke* (1937), utworzonym prawdopodobnie od imienia i nazwiska Freddy'ego Durkee, jednego z bohaterów powieści *Babbitt* pióra Sinclaira Lewisa. W swoim nowym utworze Gombrowicz podjął polemikę z krytykami oraz przedstawił własną koncepcję roli artysty i jego dzieła.

> **Witold Gombrowicz**
>
> ***Ferdydurke***
>
> Pragnąłem naprzód książką wkupić się w ich łaski, aby potem w osobistym zetknięciu zastać już grunt przygotowany i – kalkulowałem – jeżeli zdołam zasiać w duszach dodatnie wyobrażenie o sobie, to wyobrażenie i mnie z kolei ukształtuje, w ten sposób

choćbym nie chciał, stanę się dojrzały. Dlaczego jednak pióro mnie zdradziło? Czemu święty wstyd mi nie dozwolił napisać notorycznie zdawkowej powieści i zamiast snuć górne wątki z serca, z duszy, wysnułem je z dolnych odnóży, pomieściłem w tekście jakieś żaby, nogi, same treści niedojrzałe i sfermentowane, jedynie stylem, głosem, tonem chłodnym i opanowanym izolując je na papierze, wykazując, że oto pragnę wziąć rozbrat z fermentem? Dlaczego, jak gdyby na przekór własnym zamierzeniom, książce dałem tytuł Pamiętnik z okresu dojrzewania^ Próżno przyjaciele doradzali mi, abym nie dawał takiego tytułu i strzegł się w ogóle najdrobniejszej aluzji do niedojrzałości. – Nie rób tego – mówili – niedojrzałość drastyczne pojęcie, jeśli sam siebie uznasz niedojrzałym, któż cię dojrzałym uzna? Czyliż nie rozumiesz, że pierwszym warunkiem dojrzałości, bez którego ani, ani, jest – samemu uznać się dojrzałym? Lecz mnie się zdawało, że wprost nie wypada zbyt łatwo i tanio zbywać smarkacza w sobie, że Dorośli zbyt są bystrzy i wnikliwi, aby dali się oszukać, i że temu, kogo smarkacz ściga nieustannie, nie wolno ukazać się publicznie bez smarkacza. Za poważny może miałem stosunek do powagi, zanadto przeceniłem dorosłość dorosłych.

Źródło: Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*, Kraków 1986, s. 7.

Kim powinien być pisarz?

W *Ferdydurke* Gombrowicz wszedł w polemikę z tradycyjnym wzorcem pisarza jako przewodnika społeczności. Radykalnie skrytykował wywodzące się z pozytywizmu i literatury tendencyjnej przekonanie o tym, że twórca powinien być autorytetem moralnym, kimś mądrzejszym od czytelnika, kto poprzez

Witold Gombrowicz w Vence, fot. Bohdan Paczowski
Źródło: mWikimedia Commons, domena publiczna.

literaturę uczy najwyższych standardów etycznych, wskazuje słuszne postawy i gani wszelką niesprawiedliwość i nieprawość.

Witold Gombrowicz poruszył w swojej powieści problem statusu autora dzieła literackiego, który stał się później jednym z ważniejszych tematów literatury postmodernistycznej. W XX wieku zachwiała się wiara w to, że twórca jest w pełni kontrolującym swoje dzieło kreatorem. Coraz wyraźniejsza stawała się nieokreśloność artysty, coraz częściej zadawano pytania o jego tożsamość. Dlatego też awangardowi twórcy XX wieku preferowali narrację pierwszoosobową, jako bardziej autentyczną i osobistą.

Igor Mitoraj, *Eros spętany*, Kraków 2013; przykład rzeźby postmodernistycznej
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Jednym z głównych tematów *Ferdydurke* jest kwestia niedojrzałości głównego bohatera. Gombrowicz celowo umieszcza trzydziestoletniego Józia w przestrzeni szkolnej, aby uwidocznić infantylne cechy jego charakteru. Podważa kategorię dorosłości również w tych fragmentach, w których przemawia z perspektywy autora. Nie chce występować w roli mędrca lub kapłana. Wyśmiewa ambicje pisarzy, którzy uważają się za namaszczonych przez Boga nauczycieli społeczeństwa. Równocześnie

formułuje jedno pouczenie: namawia innych twórców do szczerości. Pozytywnie wartościuje autorefleksję w literaturze, negując wartość dzieł o tematyce oderwanej od życia.

Przekonanie o tym, że wybitny twórca jest jednostką w pełni ukształtowaną i dojrzałą, Gombrowicz uznaje za złudzenie. Według autora *Ferdydurke* artysta pozostaje na rozdrożu między dorosłością a młodością. Człowiek bowiem realizuje się w trwaniu, nie jest istotą idealną czy posągiem, lecz nieustannie się zmienia, ciągle przyjmując nowe formy. Gombrowicz rozważa, czy powinien w swym dziele przemawiać jako twórca dojrzały czy niedojrzały:

> **Witold Gombrowicz**
>
> ***Ferdydurke***
>
> **[fragment]**
>
> O tak, na samym wstępie życia publicznego otrzymałem święcenia półświetne, zostałem hojnie namaszczony niższą sferą. A co jeszcze bardziej komplikowało sprawę, to że mój towarzyski sposób bycia również pozostawiał wiele do życzenia i był zupełnie mętny, marny, zamazany i bezbronny wobec półświetnych światowców. Jakaś nieumiejętność, zrodzona z przekory, a może z obawy, nie pozwalała mi zgrać się w żadnej dojrzałości, i nieraz bywało, żem ze strachu po prostu szczypnął tę osobę, która do mego ducha pochlebnie z duchem swym występowała. Jakże zazdrościłem owym literatom wysublimowanym już w kolebce i widać predestynowanym do wyższości, których Dusza funkcjonowała nieustannie wzwyż, jakby szydłem łechtana w sam tyłek – pisarzom poważnym, których Dusza brała się na serio i którzy z wrodzoną łatwością, w wielkiej męce twórczej, operowali w zakresie pojęć do tyła górnych, chmurnych i raz na zawsze uświęconych, że sam Bóg był im nieomal czymś pospolitym i mało szlachetnym. Dlaczegóż nie każdemu dozwolono

> napisać jeszcze jedną powieść o miłości albo w ciężkich bólach rozdrapać jakąś społeczną bolączkę i zostać Bojownikiem sprawy uciśnionych? Albo wiersze pisać i Poetą stać się i wierzyć „w świetlaną przyszłość poezji”? Utalentowanym być i duchem swym karmić i podnosić szerokie rzesze duchów nieutalentowanych? A, cóż za przyjemność dręczyć się i męczyć, poświęcać i spalać w ofierze, lecz zawsze w zakresie wyższym, w kategoriach tak wysublimowanych, tak – dorosłych. Satysfakcja własna oraz cudza satysfakcja – wyżywać się za pośrednictwem tysiącletnich instytucji kulturalnych tak pewnie, jakby się złożyło swoją sumkę w PKO. Lecz ja byłem, niestety, chłystek i chłystkowatość była jedyną moją instytucją kulturalną. Podwójnie przyłapany i ograniczony – raz własną przeszłością dziecinną, o której nic mogłem zapomnieć – drugi raz dzieciństwem wyobrażeń ludzkich o mnie, tą karykaturą, jaką się zapadałem w ich duszach – melancholijny niewolnik zieleni, ot, owad w gąszczu głębokim i gęstym.
>
> Źródło: Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*, Kraków 1986, s. 14–15.

Okazuje się, że zarówno dojrzałość, jak i niedojrzałość, to tylko formy: konwencje, które artysta może wykorzystać. Jeśli zdecyduje się na jedną z nich, traci z horyzontu drugi aspekt życia. Z tego względu zasadniczym problemem nie jest pytanie o dorosłość lub młodzieńczość, lecz o to, czy możliwe jest wyzwolenie z formy i stworzenie dzieła w całości autentycznego i niezależnego od ról narzuconych przez społeczeństwo.

„Stworzyć formę własną”

Twierdzenia o formalnej spójności arcydzieł Gombrowicz uważa za sądy na wyrost – nikt nie jest w stanie zachować idealnych proporcji w dziele literackim, ponieważ stanowi ono zbyt złożoną materię. Pisarz podkreśla sposób odbioru utworu powieściowego, który z konieczności musi być częściowy, szczegółowy. Czytelnik nie może objąć spojrzeniem całości kompozycji, lecz skazany jest na lekturę fragmentaryczną.

W *Ferdydurke* Gombrowicz uprzedza zarzuty o niekonsekwentną formę dzieła. Wymagania krytyków są jego zdaniem nie tylko wygórowane, lecz także sprzeczne z praktyką literacką. Osiągnięcie perfekcyjnego kształtu powieści nie jest możliwe, dlatego wprowadzenie do niej rozdziałów na pierwszy rzut oka niezwiązanych z jej treścią (opowiadania *Filidor dzieckiem podszyty* i *Filibert dzieckiem podszyty*) można uznać za równie uprawnione jak wierne przestrzeganie ciągu przyczynowo-skutkowego. Co więcej, treść tych pobocznych historii wzbogacają powieść o poboczne wątki i filozoficzne refleksje.

Zabiegi podejmowane przez Gombrowicza mają na celu przełamanie obowiązujących konwencji. *Ferdydurke* można traktować jako rozbicie formy, jaką jest powieść fabularna – próbę stworzenia czegoś absolutnie niezależnego od przyzwyczajeń i narzuconych ram. Próbę nieudaną:

> **Witold Gombrowicz**
>
> ***Ferdydurke***
>
> **[fragment]**
>
> I wtedy straszne ogarnęło mnie wzburzenie. Ach, stworzyć formę własną! Przerzucić się na zewnątrz! Wyrazić się! Niech kształt mój rodzi się ze mnie, niech nie będzie zrobiony mi! Wzburzenie pcha mnie do papieru. Wyciągam papier z szuflady i oto poranek nastaje, słońce zalewa pokój, służąca wnosi ranną kawę i bułeczki, a ja pośród form błyszczących i cyzelowanych zaczynam pisać pierwsze stronice dzieła mojego własnego, takiego jak ja, identycznego ze mną, wynikającego wprost ze mnie, dzieła suwerennie przeprowadzającego własną rację moją przeciw wszystkiemu i wszystkim, gdy nagle dzwonek się rozlega, służąca otwiera, we drzwiach ukazuje się T. Pimko, doktor i profesor, a właściwie nauczyciel, kulturalny filolog z Krakowa, drobny, mały, chuderlawy, łysy, i w binoklach, w spodniach sztuczkowych, w żakiecie,

z paznokciami wydatnymi i żółtymi, w bucikach giemzowych, żółtych.

Źródło: Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*, Kraków 1986, s. 16–17.

Słownik

giemza

(niem. *Gemse* – kozica) – miękka skóra kozia, niekiedy końska

groteska

(fr. *grotesque* – dziwaczny, dziwaczność) – określenie szczególnego rodzaju komizmu, którego właściwością jest odrzucenie przyjętych zasad prawdopodobieństwa, prowadzące do powstania zdeformowanego, obrazu rzeczywistości; charakterystyczne dla groteski jest współwystępowanie elementów tragizmu i komizmu, czy kontrastu, które służą celom satyrycznym lub parodystycznym; utwór literacki o elementach komicznie przejaskrawionych, nieprawdopodobnych, karykaturalnych

literatura tendencyjna

odmiana pisarstwa typowa dla wczesnego pozytywizmu, charakteryzująca się dydaktyzmem, obejmująca utwory propagujące określone postawy lub poglądy, takie jak rozwój wsi, emancypacja kobiet czy upowszechnienie edukacji

postmodernizm

(łac. > fr.) – ogólne określenie nowych tendencji we współczesnej kulturze, filozofii nauki, życiu społecznym i politycznym, oraz sposobów ich opisu. W literaturze używane do nazwania okresu rozwoju kultury następującego po okresie modernizmu, zapoczątkowanego w latach 60. XX w. na gruncie literatury amerykańskiej, później rozwijającego się także w Europie Zachodniej. Jednym z głównych problemów myśli postmodernistycznej jest konieczność odrzucenia bądź możliwość krytycznego przewartościowania oświeceniowego dziedzictwa. „Kondycja postmodernistyczna" oznacza uwarunkowania sytuacji społecznej,

> ekonomicznej, mentalnej w obecnym postindustrialnym, wyrafinowanym technologicznie stanie zachodniej cywilizacji

Film

Polecenie 1

Zapoznaj się z wykładem prof. Andrzeja Franaszka, a następnie wyjaśnij, dlaczego *Ferdydurke* może być książką wyzwalającą. Sformułuj odpowiedź w trzech zdaniach.

Trwa wczytywanie danych ..

Film dostępny pod adresem https://zpe.gov.pl/a/DvyZpfFOq

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Materiał filmowy lekcji na temat Gombowiczowskiej koncepcji artysty i dzieła.

Polecenie 2

Zrealacjonuj spór Gombrowicza z Schulzem. Weź pod uwagę stosunek obydwu autorów do tworzenia.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz odpowiedź. Według narratora *Ferdydurke* pisarz powinien:

- tworzyć z myślą o odbiorcy.
- tworzyć z myślą o sobie i własnym rozwoju artystycznym.
- tworzyć według nadprzyrodzonego natchnienia

Ćwiczenie 2

Oceń prawdziwość zdań. Zaznacz Prawda, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub Fałsz – jeśli jest fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Nadając powieści tytuł *Ferdydurke*, Gombrowicz nawiązał do stylu pisarstwa Lewisa Sinclaira.	☐	☐
Przedstawiona w powieści koncepcja artysty zakłada, że jest on przewodnikiem społeczności w próbach wyzwolenia z formy.	☐	☐
Jednym z najważniejszych pytań stawianych w *Ferdydurke* jest pytanie o tożsamość autora utworu literackiego.	☐	☐
W powieści Gombrowicza kluczowy jest problem wyboru między dojrzałością i niedojrzałością.	☐	☐

Ćwiczenie 3

Jaki warunek, według Gombrowicza, powinien spełnić twórca, by jego dzieło było autentyczne? Sformułuj odpowiedź w trzech zdaniach.

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z zmieszczoną poniżej wypowiedzią Witolda Gombrowicza na temat jego powieści. Następnie oceń, czy można utożsamić autora z głównym bohaterem powieści, Józiem.

Witold Gombrowicz

Przed kilkoma dniami ukazała się moja książka pod tytułem *„Ferdydurke”*. Ponieważ jest to utwór napisany w sposób oddalony od normalnej literatury, pragnąłbym zapobiec dezorientacji krytyki. Nie idzie mi o ocenę artystyczną, ale o to, aby z książki tej nie zrobiono w artykułach prasowych lekkomyślnej zabawki na gruncie spraw poważnych, satyry na tę czy inną warstwę społeczną lub też nihilistycznego ataku na kulturę. Głównym problemem *„Ferdydurke”* jest problem formy. Żyjemy w epoce gwałtownych przemian, przyspieszonego rozwoju, w której dotychczas ustalone formy pękają pod naporem życia. Człowiek jest dziś bardziej niż kiedykolwiek zagrożony sferą niższą, sferą ciemnych i nieposkromionych instynktów, zarówno własnych, jak obcych. (...) Potrzeba znalezienia formy na to, co w człowieku jest jeszcze niedojrzałe, nieskrystalizowane i niedorozwinięte oraz lęk z powodu beznadziejności tego postulatu – oto naczelna emocja mojej książki. Pragnę wykazać, że kultura nasza jest jeszcze niepełna, niecałkowita, i że jest to wątła budowa nad żywiołem anarchii, który raz po raz rozsadza układ konwencji kulturalnych. Dlatego każda partia kończy się wtargnięciem żywiołu, nonsensem, anarchią, anormalnością, które wdzierają się poprzez pęknięcia formy i zalewają nieszczęsnych bohaterów, nadających sobie tylko pozór dojrzałości. Ale – i tu

książka staje się nieco ekscentryczna – przecież ja sam, jako autor, jestem także „dzieckiem epoki", ta problematyka niższości, niedojrzałości, infantylizmu fascynuje mnie dlatego właśnie, że jest to i moja sprawa. Przeto *„Ferdydurke"* jest w pewnej mierze niedojrzała i dziecinna nie tylko w swojej zawartości myślowej, ale i w formie. Zamierzeniem moim było wypowiedzieć nie tylko niedojrzałość cudzą, ale i własną.

Źródło: Witold Gombrowicz, „Wiadomości Literackie", nr 1937/47.

Ćwiczenie 5

Odwołując się do wypowiedzi Gombrowicza zacytowanej w poprzednim ćwiczeniu, zaznacz poprawną odpowiedź na pytanie, co jest głównym problemem *Ferdydurke*:

- dezorientacja krytyków literackich
- potrzeba znalezienia formy na to, co w człowieku niepewne i niedojrzałe
- niemożność opanowania anarchii
- krytyka różnych warstw społecznych
- zabawa z konwencją literacką

Fragment do ćwiczeń 4. i 5.

Witold Gombrowicz

Ferdydurke

[fragment]

Zapomnieć, na koniec, zapomnieć o pensjonarkach! Zerwać z ukochaniem ciotek kulturalnych i wieśniaczek, zapomnieć o drobnych, drastycznych urzędnikach, zapomnieć o nodze i własnej haniebnej przeszłości, wzgardzić smarkaczem i chłystkiem – skonsolidować się twardo na gruncie dorosłym, ach, przyjąć, na

koniec, tę postawę skrajnie arystokratyczną, wzgardzić, wzgardzić! Nie, jak dotąd było, żem niedojrzałością pobudzał, nęcił i przywabiał niedojrzałość innych, lecz – przeciwnie – dojrzałość wydobyć z siebie, dojrzałością pobudzić ich do dojrzałości, duszą przemówić do duszy! Duszą? Lecz czy wolno zapomnieć o nodze? Duszą? A noga gdzie? Czy wolno zapomnieć o nogach ciotek kulturalnych? A dalej – co będzie, jeśli mimo wszystko nie uda się przezwyciężyć pączkującej zewsząd, pulsującej, rosnącej zieleni (a na pewno prawie nie uda się), co będzie, jeśli ja do nich wystąpię dojrzale, a oni mnie po staremu ujmą niedojrzale, jeśli ja do nich z mądrością, a oni z głupotą? Nie, nie, w takim razie wolę pierwszy zacząć niedojrzale, nie chcę narażać mądrości mej na ich głupotę, wolę głupotę przeciw nim wystawić! A zresztą nie chcę, nie chcę, wolę z nimi, kocham, kocham te pączki, te krzaczki zielone, o! [...]

Źródło: Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*, Kraków 1986, s. 14–15.

Ćwiczenie 6

W przywołanym fragmencie *Ferdydurke* podaj pojęcia, które zostały sobie przeciwstawione, i wpisz je do tabeli.

Ćwiczenie 7

W zacytowanym powyżej fragmencie podaj elementy groteskowe i wyjaśnij, w jakim celu Gombrowicz zastosował tę kategorię estetyczną.

Fragment do ćwiczenia 6.

Witold Gombrowicz

Ferdydurke

[fragment]

Literaci, ci ludzie posiadający boski dar talentu na temat rzeczy najdalszych i najbardziej obojętnych, jak na przykład dramat duszy

cesarza Karola II z powodu małżeństwa Brunhildy, wzdragają się poruszać sprawę najważniejszą swej przemiany w człowieka publicznego, społecznego. Pragnęliby, widać, aby każdy myślał, że są pisarzami z łaski boskiej, a nie – ludzkiej, że z nieba spadli na ziemię wraz z talentem swoim; żenują się wyświetlić, jakimi to osobistymi koncesjami, jaką klęską personalną okupili prawo wypisywania o Brunhildzie lub chociażby o życiu pszczelarzy. Nie, o własnym życiu ani słowa – tylko o życiu pszczelarzy. Zapewne, wypisawszy dwadzieścia książek o życiu pszczelarzy, można zrobić się posągiem – ale jakiż związek, gdzie łączność pszczelarskiego króla z jego prywatnym mężczyzną, gdzie łączność mężczyzny z młodzieńcem, młodzieńca z chłopcem, chłopca z dzieckiem, którym przecie onegdaj się było, jaką pociechę ma smarkacz wasz z waszego króla?

Źródło: Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*, Kraków 1986, s. 8–9.

Ćwiczenie 8

Wyjaśnij, jaką rolę w powyższym fragmencie pełnią powtórzenia.

Praca domowa

Poszukaj w *Ferdydurke* fragmentów, w których narrator zwraca się bezpośrednio do czytelnika. Wyjaśnij, w jakim celu zostały zastosowane te zwroty.

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Obolewicz

Przedmiot: Język polski

Temat: Gombrowiczowska koncepcja artysty i dzieła

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Kształtowanie dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i moralnej uczniów.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną,

groteskową);

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

7) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;

10. gromadzi i przetwarza informacje, sporządza bazę danych;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wyjaśnia, co jest głównym problemem powieści Witolda Gombrowicza *Ferdydurke*,
- charakteryzuje poglądy Gombrowicza dotyczące roli artysty i jego koncepcję dzieła literackiego,
- wyjaśnia, jaką funkcję pełni groteska w budowaniu koncepcji artysty i dzieła,
- porównuje koncepcje twórczości literackiej Witolda Gombrowicza i Brunona Schulza.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- mapa myśli;
- sztuka teatralna;
- film.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć**. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Gombrowiczowska koncepcja artysty i dzieła". Uczestnicy zajęć zapoznają się z fragmentem prozy w e-materiale: *Ferdydurke*. Przygotowują się do omówienia tekstu, szukając informacji na temat kontekstu biograficznego i/lub historycznoliterackiego. Wybrane osoby mogą zebrać potrzebne wiadomości do wstępnego rozpoznania tekstu. Będą pełniły rolę ekspertów.
2. Nauczyciel prosi, by zainteresowani uczniowie przygotowali do prezentacji na lekcji wybrane fragmenty filmu lub spektakli teatralnych, adaptacji Gombrowiczowskiej *Ferdydurke* (patrz materiały dodatkowe).
   Poleca także, by wszyscy uczniowie przypomnieli sobie, jakie poglądy na temat twórczości literackiej i koncepcji sztuki panowały w różnych epokach, np. w romantyzmie i modernizmie.

Faza wprowadzająca:

1. Lekcja rozpoczyna się od zaprezentowania wybranych przez uczniów scen z filmu lub spektaklu na podstawie *Ferdydurke*. Przed prelekcją nauczyciel prosi, by uczniowie zwrócili baczną uwagę na kreację postaci Józia oraz elementy

groteski zastosowane przez reżyserów. Następnie pyta o wrażenia uczniów i ich refleksje na temat dzieła Gombrowicza w wersji literackiej i w adaptacjach innych artystów. Uczniowie wypowiadają się swobodnie.

Faza realizacyjna:

1. Na początku drugiej fazy lekcji nauczyciel zadaje pytanie o rolę sztuki i artystów w różnych epokach literackich. prosi, by uczniowie przypomnieli, co sądzili na ten temat np. romantycy lub młodopolanie. Uczniowie odpowiadają, a nauczyciel ewentualnie uzupełnia podawane przez nich informacje. Następnie pyta: co na ten temat sądził Gombrowicz?
2. Prowadzący zajęcia poleca, by uczniowie zapoznali się z wykładem prof. A. Franaszka na temat idei sztuki wg Gombrowicza i wg Schulza. Później uczniowie, pracując w parach, wykonują polecenia 1 i 2 towarzyszące filmowi. Wybrane osoby prezentują propozycje odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Na podstawie informacji zdobytych podczas lekcji uczniowie opracowują mapę myśli, której centralnym polem będzie: Gombrowiczowska koncepcja artysty i dzieła.
2. Na koniec zajęć nauczyciel prosi wybranych uczniów o rozwinięcie zdania: Na dzisiejszych zajęciach dowiedziałem się…, nauczyłem się…

Praca domowa:

1. Praca domowa z e-materiału.

Materiały pomocnicze:

- Ryszard Handke, *Alfabet kultury w lekturze tekstu literackiego*, w: *Metodyka literatury*, tom 2, wybór i oprac. J. Pachecka, A. Piątkowska, K. Sałkiewicz, Warszawa 2002.
- Jerzy Giedroyc, *Witold Gombrowicz, Listy 1950-1969*, wyd. Czytelnik.

- *Ferdydurke*, reż. Jerzy Skolimowski, 1991
  Ferdydurke, reż. Maciej Wojtyszko, Teatr Telewizji 1985

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Film” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.